

Тухлиев Г. Б.,* Шойбекова А. А., Аширәлиева Ү. Т.
филолог.ғ.д., профессор, Ташкент МШУ, Ташкент, Өзбекстан
филолог.ғ.к., доцент, М.Әуезов атындағы ОҚУ, Шымкент, Қазақстан
магистр, оқытушы, М.Әуезов атындағы ОҚУ, Шымкент, Қазақстан
**ҚАЛАМҒЕР ҒАБИТ МҮСІРЕПОВ ТУЫНДЫЛАРЫНДАҒЫ
ЮМОР МЕН САТИРА**

Автор корреспондент: gulnara_2018@mail.ru

Түйін: Бұл мақала Ғабит Мүсірепов повестерінің идеялық-тақырыптық ерекшеліктерін талдауға арналған. Мақалада қаламгердің шеберлік деңгейіне және оның туындыларының идеялық-тақырыптық ерекшеліктеріне лайықты бағасы беріледі.

Қаламгердің повесть жанрына жатқызылатын туындыларында («Тулаған толқында», «Көк үйдегі көршілер», «Өмір ертегісі», «Кездеспей кеткен бір бейне» және т.б.), кейіпкер мінезін сомдаудың әралуан әдістері мен тәсілдері, психологиялық талдау ерекшеліктері, сондай-ақ ұлттық күлкі элементтерін, юмор мен сатираны қолданудағы шеберлігі сапалық жаңа тұрпатта қарастырылады.

Бұл мақалада қаламгер повестеріне біртұтас құрылым ретінде талдау жасалады. Ұлттық мінез сипатын, менталитетті, халық тыныс-тіршілігін заманауи өзекті мәселелер, қоғамдық өзгерістер мен саяси тұлғалар арқылы бейнелеу, сипаттау тәсіліне айрықша көңіл бөлінеді. Мұнда жүйелі-сипаттау, тарихи-салыстырмалы және текстологиялық әдістердің қағидалары қолданылды.

Кілт сөздер: туынды, қаламгер, әдебиет, повесть, идея, тақырып, юмор, сатира.

Кірісіне. Юмор және сатира жанрларының танымал теоретиктері Д.Николаев, Я.Эльсберг, Л.Ф. Ершов, Ю. Боров және басқа да зерттеушілердің пікір-пайымдарының, көзқарас-тұжырымдарының түйісер тұсы, құйылар сағасы – әдебиетіміздегі бұл жанрлық түрді де табиғи бітімге қатыстың ерекше әдісі, қандай да бір нақтылы оқиғаны, дәйекті, нысанды бейнелеп, бағалаудың айрықша бір тәсілі ретінде көрсетеді. Ю. Боров юмордың әдетте белгілі бір қоғамдық құбылыстың мәнін жоюға шақырмайтындығын, қайта оның қалыптасуына, кемшіліктердің орын алмауына жағдай жасайтындығын тілге тиек ете отырып, юмордың жағымды күлкі екендігін, дегенмен де оның мақсатсыз болмайтындығын нақтылайды [1, 28 б.].

Бұл саладағы қазақ ғалымдарының пікірлерін бағамдасақ, Темірбек Қожакеев юмордың сатиралық сипаттағы уытты мол тілмен жазылмаса да, алдына әшкерелеуші мақсат қоймаса да, жеңіл күлкіге негізделген әзіл-қалжың мазмұнына ие туындылар санатынан табылатындығына [2, 18 б.] анықтама берсе, М. Тілеужанов болса, юмордың табиғаты жағынан жанға жайлы жұмсақ күлкі екендігіне тоқтала отырып, ол кемшілікті мегзей көрсетіп, оқырманын езу тартқызатындығын, жақсылыққа үгіттейтінін, өзінің түйреп отырған нәрсесіне қайғырып, ызаланса да, оны түпкілікті жек көрместен, жеңіл сипатта әжуалап, кемшіліктерінен арылтуға ұмтылатындығын [3, 8 б.] өздігінше байыптайды.

Иә, бұл әр зерттеушінің өзіндік ойы, парасаты. Дегенмен де осы жанр түрінің табиғаты жөнінде пікір айтқан, ауқымды зерттеу жүргізген ғалымдардың қай-қайсысы болмасын, Ғабит шығармашылығына, оның әңгімелері, повестері, романдарындағы күлкі сырына үңілмегені кемде-кем. Ғабит шығармашылығын зерттеумен түбегейлі айналысқан ғалым Х. Әдібаев оның романдарындағы табиғи күлкіге тамсанса, Т. Қожакеев бірқатар әңгімелері мен повестеріндегі шынайы юморлық суреттеулерге таңдай қаға танданып, Ғабит Мүсіреповке өз кейіпкерлеріндегі әралуан кемшін тұстарды жоя көрсетудің нәзік қабілеттілігі мен кейде ауырсына отырып, кейде кең пейілмен күлімсіреуге даярлық тән екендігін баса көрсетеді [4, 12 б.].

Ал ірі әдебиеттанушы ғалым, профессор Р. Нұрғали Ғабит Мүсіреповтің барынша жарқын және қанық бояуы юмор екендігін, оның шығармаларындағы көне мен жаңаның, жақсы мен жаманның өзара күресі, әрекеттесуі юмор арқылы көрінетіндігін, қаламгер өз ойын бұралаң жолдармен жеткізу үшін әрқашанда сөзді сөз таба білетіндігін айта келе, символика, меңзеу, ой тәмамдалмауы әсіресе, оның соңғы жылдардағы шығармаларына тән екендігін айтады [5, 31 б.].

Теориялық талдау. «Тулаған толқында» повесіндегі юмор көріністерін сөз еткенде, болыс пен оның әйелінің кескіндері назардан тыс қалмақ емес. Жазушы Оспан кескін-келбетін жасауда оның бет-пішінін суреттей келіп: «Арам майы сыртына шығып, киген киімі жып-жылтыр, ала дамбалдың ауы өмір бойы тізесінен кетпейді. Семіз балтыры мәсінің қонышын сөгіп жібереді де,

бір жағы қайрылып о да үнемі жалбырап жүреді. Ала дамбалдың кір-кір ала бауы, о да өмір бойы Оспанның тізесінен бір жоғары шықпайды» [6, 15 б.] деп ащы мысқалмен аяусыз шеней өтеді.

Оспанның жоғарыдан келгендерге жағымпазданып, өзінен мықтыларға жақсы атты көрінуге тырысуынан, олардың асты-үстіне түсуінен оның ел басқаруға қауқары жоқтығы, оқу-білімнен жұрдай, сана-сезімінің таяздығы аңғарылады. Сол себепті де автор оның портретін іс-әрекетіне сай жасай білген. Сондай-ақ Оспанның бәйбішесі де өзінен аумайды, ол да күпшектей семіз, тап бір Оспан болыстың туған қарындасы сияқты оған «қара жабағының күзем құйрығынан» сақал-мұрт жапсырып беріп, ерінің киімін кигізсе, болыстан айнымай шыға келеді. «Апама жездем сай» дегендей, бұл суреткердің шебер жасалған юморлық портреттері. Бұлар оқып отырған адамға күлкі шақырумен бірге, жирене карауға мәжбүр етеді де, юмор ендігі жерде сарказмға ауысады. Автор Оспанды болыс деп, жалшыларға үстемдік көрсетті, шаруалардың ақысын жеді деп, жер-жебіріне жетіп, оның жағымсыз әрекеттерін әшкерелеймін деп те әуреленбейді, тек оның іс-әрекеті, қимылы, сөздері, бет-пішінін шеберлікпен суреттей отырып, өз мақсатына қол жеткізуді көздейді. «Оспан апалақтап аузына келген сөзді бірін қалдырмастан айтып жатыр... Тексерген адамға Оспан айтқан сөздің керектісінен керексізі көп еді» [6, 17 б.] дейді. Шындығында да Оспанның сөйлеген сөзі сыртқы түр-тұрпатына дәлме-дәл, сәйкес келіп жатады. Оның сөздері жүйесіз, мағынасыз, бір-бірімен еш байланыспайтын ебедейсіз, шашыраңқы ойлардың сырт көрінісі секілді болып келеді.

Итемгеннің өзін, оның үлкен баласы Күдербекті суреттегенде де жазушы жеңіл, жағымды юмор емес, ащы ирония, сарказмға бой ұрады. «Итемгеннің үй ішінің апшысын қуырмай отыратын бір күні жоқ» деген бір сөйлемнің өзіне «тығыршықтай тығыз, шертіп қалсаң шырт ете түскендей, ашуланшақ» адамның мінезіндегі шалдуарлық, мазасыздық тұтастай сыйып кеткен. Итемген ауылының жүдеу күйін, көңілсіз тіршілігін суреттегенде де «бүгжеңдеген аш иттер» мен «шұбалаңдап, жыбырлап жүрген» жалшы әйелдердің қоңырқай, сұрғылт өмірлерін түрлі теңеулер келтіре отырып, ирония өрнектерімен бедерлейді.

Автор Оспан, Итемген, болыстың әйелдерінің ісін, бет пішінін, кескінін және сөйлеген сөзін зілді, улы күлкімен беру арқылы-ақ көп жайды аңғартады. Мәселен, «бет-аузы жыбыр-жыбыр етіп отырады» деп болыс әйелінің мейірімсіздігін, қаталдығын, Оспанның өзі секілді дарақылығы мен жөндем сөз білмейтіндігін күлкі нысанасына алады.

Қалиша жайын сөз еткенде суреткер оның үйін, тұратын орнын суреттеу арқылы тұрмыс жағдайынан, әлділердің бұл «жесірге» тізе батыру себептерінен хабардар етіп өтеді. «Қоңыр көлеңке үйдің қоңыр сәулесі Шәйзаны да қоңырландырып, сұрғылтқа тандық түс береді. Үй де қоңыр, көлеңке де қоңыр. Қоңыр үйдегі тұрмыс та қоңыр. Қоңыр үйдегі Шәйзаның ойы да қоңыр. Қоңыр ойлы Шәйзаның әні де қоңыр... Қоңырлатып, ыңырсып өлең айтып отырады» [6, 14 б.] – деп Қалиша қызының мұңлы, шерлі күйін, еңсесін басқан ауыр жоқшылық, кедейшілік запыранын әсерлі қайталаулар легімен өрісті өрнектейді. Ал ақылды Шәйзаны қоңыр тұрмыс әбден жасытқан, қатарынан кем еткен, қор еткен. «Киім арқасында қыз болып жүрген Итемгеннің Жәмиләсы, Пірәдар үйінің Нәзиләсы, Шәйзаның қасында семпелендеген, жоны қазылған, көздері сүзілген арық сиыр сықылды. Бірақ, амал не, бұлар Шәйзаны менсінбейді... Ыбылжып отырып, ойын болса төрді бермейді. Шәйза ұсақ қыздар жақта, төмен отырады» [6, 15 б.] – деп ауқаттылардың ажарсыз, реңсіз қыздарын ызалы күлкімен түйрейді.

Саяси санасы оянбаған, ақылы таяз Оспан болысты суреткер шығарманың басынан аяғына дейін ызалы, улы күлкімен көмкеріп отырады. Мәселен, оның алашордашылар айтқан сөздерді аңғармағандығын: «Бір жағы сөзге жалпы орашолоқтығы, екінші жағынан алқынып сасқандығы бар, Оспан төре айтқан сөздің оннан бірін әрең барлап қана алды. Сонда да арғы түбі жарамсақтану ниетімен әр сөздің басын қосып, белгілі дыбырлаққа сала жөнелді» [7, 21 б.] -деп кекесінмен береді. Жоғарыдан келгендерге жағымпазданып, жақсы көріну ниетімен амандық-саулық сұраған Оспан «бақандай қолын әркімге бір ұсынады» [6, 21 б.]. Осылардың бәрін жазушы көңіл көзімен шолып, қалт жібермей, аңдап, бақылап отырады. Суреткердің мұндай қырағылығы жөнінде академик С.Қирабаев Ғабит Мүсірептовтің адамдардың бойындағы кемшін тұстарды да, дүниедегі олқы тұстарды да байқап, осы кемшіліктерді юмор мен сатира құралдары арқылы шаншып отыратындығын, бұл кемшіліктерге халық өміріндегі сайлау мен сот билігі, қараңғы халықтың ұзақ амандасуы, көшпелі тіршіліктегі жалқаулық, құлық-сұмдық, настық, жағымпаздық сияқтылар жататындығын, бұлардың барлығы да, әйелдердің қиын өмірі де, оларды қинаған заман сыры да жазушы назарынан тыс қала алмайтындығын түйіндейді.

Әралуан әжуа-мысқылдарды, сықақтарды кез-келген шығармадан да ұшыратуға болады. Күлдіріп, езу тартқызығанымен, сүйіндіріп, сүйсіндіргенімен адамда жағымды эмоция туғызуы

жеткіліксіз. Юморда, көркем шығармадағы әзіл-қалжыңда, сатирада өткір астар, терең мәнді мағына болуы қажет, ол адамда тек жағымды әсер қалдыру міндетін атқарып қана қоймай, адам сезіміне қозғау сала отырып ойландыру, юмормен өрілген қоғам мінінің сырын түсінуге ұмтылдыру мақсаттарын көздеуі де тиіс. Суреткердің өзі де қойын дәптерлеріндегі жазбаларында өнердегі ең ауыр нәрселердің бірі – әдебиетте қалжыңның шектен шығып кетпеуін сақтай білу деп атап көрсетеді. Жазушы юморы тіршіліктегі ұсақ, елеусіз нәрселерді шенеп-мінеп әуре болып жатпайды, қоғам өміріндегі ең басты түйіндерді, өзекті мәселелерді өз нысанасына алып, оны күлкіге айналдырады. Сондықтан да Ғабит шығармаларындағы юмор өзінің стильдік-көркемдік ерекшеліктерімен, психологиялық қуатымен туынды деңгейін көркемдік биікке көтеруге барынша күш салады. Шығармадағы алаш төрелерінің бет-бейнесін ащы мысқылмен бедерлеуі де сол кезеңдегі қазақ зиялыларының басы бірікпей, «аққу көлге, шаян шөлге, шортан суға тартқандай» ауызбіршіліксіз, ынтымақсыз тірлік қылып, бірқатары Ресейге қосылмау, өз алдына бөлек қазақ мемлекетін, Алаш ордасын құру ниетімен, ал енді кейбіреулері Қазақстанда Кеңес Үкіметінің орнауына атсалысып, атойлап, бет-бетімен бытырауына ашынғандығынан да болса керек. Бірақ Ғабит повесі жазылған кезеңде көп жайлардың басын ашып айтуға, сол кездегі қазақ қауымы шындығын бұрмалаусыз көрсетуге, алашордашылардың көздеген мақсаттарының дұрыс-бұрыстығына талдау жасауға қоғамдық идеология мүмкіндік бермеді. Сондықтан да Алаш туын көкке көтереміз деген қазақ зиялыларының ой-ниеті біржақты ұғынылып, олардың бейнесі ұнамсыз, жағымсыз кейіпте бейнеленген.

Төрелердің шай, қымыз ішіп, ет жегендегі қомағайлығы, тойымсыздығы да «Жақсы ас қалғанша, жаман қарын жарыла берсін» деген халық мақалымен түйреледі. Ал, тамаққа тойып алған соң, сыбыр-күбірге көшіп, серілік құрғысы келгендердің әрекеті тіпті күлкі шақырарлық кейіпте суреттеледі. Түн ортасы ауа берген шақта естілген кемпірдің ащы айғайы да осы жетім-жесірді басынғысы келгендерге бағытталған болатын. «Әкенің аузына дейін ағытып-шашып кемпір қала берді де, үсті-басы ақ айран, қара ала сәуірік сияқтанған Қазиді оңаша үйлерге қарай қашып берді» [6, 25 б.]. Тағдыр тепкісін көрген, тауқыметін тартқан жанның тілі қашанда ащы болмақ. Қылмысы ашылған Қазиді күйі де езу тартқызбай қоймайды.

Юмор мен сатира - өткір қару, мін мен кемшіліктерді сынап, жақсылықты көкке көтеретін айрықша көркемдік құрал. Сол көркемдік құралды Ғабит оқырман қауымға ой тастап, өз мақсатын өрнектей жеткізуде тиімді қолдана біледі. Ғалым Х. Әдібаев Ғабит юморы жөнінде сөз қозғағанда, оның қалыпты тіршілік пен топалаң күрес, қырмандағы қазу еңбек пен жарасымды әзіл, тұрмыс күйбеңі арасынан жарқ еткен күлкі, жарасты әзіл, әсем юмор көріністерді құбылтып, ажарландырып, көңілдендіріп жіберетіндігін айта отырып, Мүсірепов күлкісінің негізінде сан түрлі әдіс жататындығын, халық мінезіндегі ақаулар, әдет-ғұрыптағы кикілжің, әртүрлі жағдаяттар, тілдегі қитұрқылық сияқтыларды құр жібермейтіндігін [8, 199 б.] нақ баса көрсетеді.

Иә, өз орнын тапқан келісімді күлкі көз алдыңыздағы кейіпкердің бар қасиетін аша түсіп, тамырларына қан жүгірткендей болады. Ғалым тұжырымынша адам көңіл-күйінің көтеріңкі болуы – юморды туындату негізі [9, 111 б.] болмақ. Уақыт күшімен көмескіленген, сағымдай буалдырланған, ғайып болған замана келбеті бар шындығымен, бар табиғи қалпымен елестейді, күлкімен бірге ақиқат лебі ескендей болады. Ескірген, тозған дәуірлердегі қазақты тұрмыс бедері айқындалып, жинақталып, дараланған болыс, би, бай, атқамінерлер мен кедей-кепшік, жалшы, малшы, батырақтар болмысы табиғи кескінде кейіптеледі.

«Жеті қараңғы түнде, ауылдың ту сыртында Итемген мен Оспан отыр. Оспан үлкен қара өгіз секілді де, Итемген үлкен өгіздің қасында мұрнын шүйіріп қорқып тұрған көпей торпақ секілді. Бұрын нығызданатын Итемген, бұл жолы олай емес, жампаң-жампаң етіп, Оспанның тесік жері болса, кіріп кеткендей болып, бейғам Оспанды сиқырлап отыр. Бұрынғы «едәуір» салмағынан түк қалмаған. Оспанды дөңгелетіп, кейде көпшік қойып мақтап, төрелердің де ырза болып аттанғандарын айтып көттекіленеді» [6, 29 б.].

Мұндағы юморлық суреттеулер болыс пен би психологиясын ашу мақсатына қызмет етеді. Бұл суреттеуде юмор мен сатира араласып, жігі білінбей кеткен. Жазушы Итемген мен Оспанды сүйкімсіз жануарларға теңей отырып, Итемген қылығы арқылы аңғырт Оспан мінезін де аңғартып өтеді. Х. Әдібаев қаһарманның сөзінен оның мінезін, ойын, сезімін аңғаруға болатындығын, керемет эпизодтар көз алдына ерекше көріністерді алып келетіндігін, Ғабит шығармалары уытты әжуаға, отты мысқыл мен көңілді көтеретін күлкіге толы болатындығын, оның өзінің кейіпкерлерінің күлдіргі тұстарын шебер суреттеп, күлкілі жағдайларды тамаша баяндайтынын, дегенмен күлкіні жазушы күлдіру үшін қажет етпейтінін, ол өзіне оқырманды баурау арқылы ой тастағысы келетіндігін, сипатталған жағдайларды көркемдеуге ұмтылатындығын [10, 50 б.] баса

айтады.

Ғабит шығармаларының юморын зерттеген М. Тілеужанов Ғабит юморы шығармаларының өн бойына тараған, қанына біткен қасиет секілді екенін, бұл оның жазушылық стилін айқындайтын факті екендігін тұжырымдай келе, сұңғыла суреткерлер туындыға ажар беру үшін күлкі туындататын жағдайларды ендіріп отырады, бұл оның жазушылық стилінің талабы іспеттес» [3, 69 б.] дейді.

Ал, Г.Пірәлиева болса өз мақаласында қаламгердің күлкіні шығарманың идеялық мазмұнынан бөліп-жарып жатпайтындығын, күлкіні келтіретін әзіл айтпағанымен езуінді жидырмас уытты, ащы мысқыл арқылы кемшілікті сынап, әжуалай отырып, күлкі де тудыратындығын, шындығында ол сатирик жазушы емес, оның күлкісі жағымсыз құбылысты келемеждеуге бағытталмайтындығын, керісінше өмірде кездесетін ұсақ қарапайым оқиғадан терең ой тербеп, одан әлеуметтік философиялық мәселе көтеріп, кесек көркем образдар сомдайтынын, ең қызығы, өзінің сөз өнеріндегі туындыларын жеңіл юмор, әдемі әзілмен көркемдеп, кестелеуден бір танбайтындығын [11, 84 б.] баса көрсетеді. Қаламгер шығармаларындағы күлкі адамды езу тартқызу мақсатында туындаған десек, айқын қателескендік болар еді.

Кейіпкердің сана қабаттарындағы өзіндік пайым, елес, түсініктерді суреттеуде де Ғабит өзінің жарқын күлкісін, ащы мысқылын жоғалтпайды. Шәйза түсінігіндегі Оспан бейнесі де өмірдегі Оспан бітімімен ыңғайлас, кейіптес. Шығармада әсіресе, Шәйзаны ұзатуға жиналған топтың суреттелуі еріксіз күлкі шақырады, тойға еркімен емес, жұрт Итемгеннің зорлығымен ғана әрең дегенде келеді. Сол түні Шәйза Біржанмен қашып кетеді, сөйтіп әпербақан Оспанды жер соқтырады, амалы құрыған болыс Шәйзаны суға кеттіге жорып, байбалам салып еліне кетеді. Әрине, бұл сол кезеңдегі барлық қазақ ауылдарына тән құбылыс, дегенмен сарабал суреткер бұл көріністерді суреттеуде өзіндік дара стилімен, айрықша нақышымен көркемдік көкжиектеріне көтеріледі, қарапайым қазақ ауылындағы кәдуілгі үйреншікті жағдайлардың өзінен күлкі туғызады, оларға бұрын байқалмаған сипат бітіре суреттейді.

Оспаннан кәде алып, Шәйзаны әкеп бермек болған ауыл әйелдері де бірде «жайрандап, дарақыланған» күйде, енді бірде «іннен шыққан тарақ құйрықтай жылмиған» кейіпте, ал енді біресе «көздері бұлаудай» кескінде күлкі туғызады. Шәйзаны іздеп таба алмаған ауыл әйелдері үстері су-су болып, адам сыяр қуыс-тесіктің бәрін тінтіп, қарап шыққанмен, бұл істері бос әурешілік болды. Шәйзаның мүлдем жоғалғанына, табылмайтындығына көзі жеткен Оспан «қап-қара болып, түтеп кетті. Танауы таңқиып, желпілдеп, кеудесі бұрынғыдан жаман қаңқайып, ауызға келген ақ ит пен көк ит біріне-бірі жол бермей, булықтырып барады. Әркімге бір қарайды. Кім үміттенерлік сөз айтса, Шәйза соның қойнында тұрғандай – түймесін ағытса-ақ шыға келетіндей көріп отыр. Бүгін түні бойы «Шәйзаны қалай құшақтап жататынын» ойлап отырған Оспан, қазір қыздың қойнынан шығып кеткенін білмей қалған адамдай» [6, 45 б.].

Шәйзаны тоқалдыққа алмақ Оспан болыстың бет-ажары адам көргісіз. Қаламгердің суреттеуінде кедей қызы өмірдің тұтқасына ие бола кетерлік, жанып тұр, ал болыс – тірі өлексе, қаусап шашылып қалғалы тұр. Өмірде басқаша болыстар да, басқаша кедей қыздары да бар-тын. Суреткер оларға еліктемей, алаңдамай, кейіпкерлерін өз тұжырымы, өзіндік дүниетанымы бойынша суреттеп-бейнелейді. Бұл жазушының өзіндік субъективизмі болса керек. Бұл жайтты ғалым Т. Нұртазин пікірімен қорытындыласақ: «Қаламгердің бесенеден көзге түсер ерекшеліктері бар. Ол алдымен субъективтігі басым - өзі кесіп-пішуге үйір жазушы. Реалистердің бірсыпырасы өмір құбылыстарына қол сұқпай, бойын тарта ұстап, өзі тасалау қалып, оқушыларға табиғи түрде жасалып жатқан құбылыстарды ұсынатындай, Ғ. Мүсірепов те реалист: өмірде табиғи түрде кездесетінді, болып жатқанды, болуға лайықтыны суреттейді. Сонымен қатар ел қаһармандарын өзі ұнататын я құмартатын жағдайға, ситуацияға ұшыратады. Кейде оның кейіпкерлері болуға мүмкін мен мүмкін еместің аралығына жуықтап жүреді.

Қорытынды. Жазушының шығармаларын көңілмен сүзсең, әуелгі қадамынан бастап осы күнге дейін жақсыларды жаркындандыра, содырларды сүреңсіздендіре суреттеп, тынымсыз майдандасуда екенін көресің» [12, 2 б.].

Орыс жазушысы М.Горький өзінің кімді жазса да, дәуірдің ұлы адамын жазса да, міндетті түрде оның ерекше, тіпті бір қарағанда таңқаларлық қасиеттерін табуға тиісті екендігін, соны сығалап көру арқылы өзінің оқушыны іштей жымыюға мәжбүр ететіндігін айтқанындай, сыртына күлкі шығып тұрмаған болмыс-құбылыстардың, адам мінез-құлық, іс-әрекет, қимыл, бет ажарының езу тартқызарлық белгілерін іздеп тауып, көрсетіп, оқушыны күлдіру шеберлігі Ғабит шығармашылығына тән қағида.

Әдебиеттер тізімі:

- 1 Трагическое и комическое в действительности и в искусстве. М., 1955. 897 с.
- 2 Қожакеев Т. Сатира – күштілер қаруы: Монография. Алматы: Жазушы, 1985. 285 б.
- 3 Тілеужанов М. Астарлы әзіл. Алматы: Жазушы, 1978. 116 б.
- 4 Қожакеев Т. Сатира негіздері. Алматы: Санат, 1996. 464 б.
- 5 Нургалиев Р. Дерево обновления. Алматы: Жазушы, 1989. 368 с.
- 6 Мүсірепов Ғ. Таңдамалы шығармалар: 3 т. Алматы: Жазушы, 1980. Т. 1. 544 б.
- 7 Асылбекұлы С. Қазіргі қазақ повестеріндегі заман шындығы: Филол. ғыл. канд. дис. Алматы, 1997. 159 б.
- 8 Әдібаев Х. Талант. Талғам. Тағдыр. Алматы: Жазушы, 1971. 256 б.
- 9 Әбілов Ж. Қазақ комедиясының генезисі мен жанрлық негіздері: Филол. ғыл. д-ры дис. Алматы, 2001. 234 б.
- 10 Әдібаев Х. Ғабит туралы сөз // Уақыт және суреткер. Алматы: Жазушы, 1967. 47-59 бб.
- 11 Пірәлиева Г.Ж. Ғ. Мүсірепов – психологиялық талдау өнерінің хас шебе-рі // Ғабит Мүсірепов және әлемдік әдеби процесс: Ғабит Мүсіреповтің туғанына 100-жыл толуына арналған халықаралық ғылыми-теориялық конференция материалдары. Алматы: Ғылым, 2003. 78-85 бб.
- 12 Нұртазин Т. Тамаша талант // Қазақ әдебиеті. 1972. 17 март.

Аннотация: Данная статья посвящена анализу идейно-тематического своеобразия повестей Габита Мусрепова. В статье дана соответствующая оценка уровню мастерства писателя и художественно-эстетическим особенностям его произведений.

В произведениях писателя, относящихся к жанру повести («На стремительной волне», «Соседи синего дома», «Сказка жизни», «Однажды и на всю жизнь» и др.), на качественно новом уровне рассматриваются особенности психологического анализа, различные приемы и средства создания характера героя, а также мастерство писателя в использовании элементов народного смеха, юмора и сатиры, что определяет актуальность данной статьи.

В этой статье дается анализ повестей писателя как единого художественного целого. Особое внимание уделяется способам изображения национального характера, менталитета, жизни народа сквозь призму современных писателю актуальных проблем, общественных изменений и политических форм. Здесь были использованы принципы системно-описательного, историко-сравнительного и текстологического методов.

Ключевые слова: произведение, писатель, литература, повесть, идея, тематика, юмор, сатира.

Abstract: The thesis research is devoted to the analysis of the ideological and thematic peculiarity of Gabit Musrepov's stories. The research provides the appropriate assessment on the writer's mastery level an artistic and aesthetical peculiarities of his work pieces.

The writers work pieces related to story genre («On a Rushing Wave», «Blue House Neighbours», «Life Fairy tale». «Once and Forever» and others), the peculiarticles of the phsylogical analysis, various methods and tools of creation of the hero's character, and writers mastery in using the elements of the folk laughter, humor and satire are considered on a new quality level that makes the thesis theme important.

The newness of the thesis is that, for the first time, on the examples of the texts, provides analysis of the writer's stories as the whole artistic. The special attention is given to the methods of describing the national character, its mentality, people's life through current and actual problems for the writer, social changes and political reforms.

The research used systematic-descriptive, historic-comparative principles and textual methods. Structural method is used in analyzing poetics of the artistic text.

Keywords: related, writer, literature, stories, ideological, thematic, humor, satire.